

ženě, že je ohromnou vlastenkou, opravdovou Češkou, ale dodal, ne, že by neuměla německy (s. 353)!

Ediční práce byla náročná, vyzdvihnout je třeba, že deník je zveřejněn jak v originále, tedy v němčině, tak v jeho českém překladu. Na zájemce z jinojazyčného než českého prostředí je pak pamatováno v celém textu knihy. Rozsáhlé úvodní pasáže jsou vydány nejen česky, ale i německy a anglicky. V nich představují jak rodinné zázemí Bedřicha Smetany, tak dějiny Plzně a její tehdejší reprezentanty, ale také tehdejší podobu Smetanova německého jazyka (Lenka Vodrážková). Úvodní kapitoly i editovaný deník (s. 285–600) jsou opatřeny důkladnými kontextovými i odkazovými poznámkami. Celé dílo pak doplňuje vhodně zvolená obrazová příloha, pasáž o edičních zásadách i přílohy materiálové: popis pramenů, samozřejmě seznam literatury, rejstřík osob, ale i rejstřík děl Bedřicha Smetany, vyskytujících se jak v textech deníků, tak v úvodních studiích.

Editoři navazují na průběžně vydávanou korespondenci Bedřicha Smetany (zatím tři svazky, na nichž se podílí Olga Mojžíšová, Milan Pospíšil či Jana Vojtěšková), tak na další publikace, zabývající se všestranně životem a dílem Bedřicha Smetany, které vznikají péčí Muzea Bedřicha Smetany, součásti Národního muzea. Přejme si, aby zdárné pokračování měl i projekt vydávaných deníků. To by byla opravdu pocta trvalého charakteru v souvislosti s blížícími se smetanovskými jubilei (1824–1884).

Magdalena Pokorná

Filip SUCHOMEL (ed.)

Obeplutí světa s korvetou Erzherzog Friedrich 1874–1876. Cestovatelské vzpomínky císařsko-královského námořního důstojníka Erwina hraběte Dubského

Praha, Vysoká škola uměleckoprůmyslová 2022, 480 s., 1 mapa, ilustrace v textu, ISBN 978-90-88308-68-3.

Rozsáhlé cestopisné dílo moravského šlechtice Erwina Dubského z Třebomyslic (1836–1909), které se zachovalo ve dvou rukopisných svazcích v knihovně na zámku v Lysicích, se bezmála 150 let po svém vzniku dočkalo kritického vydání. Literárně zpracované deníkové záznamy v rozsahu 1316 stran vznikly původně v německém znění (*Von der Weltumsegelung S. M. Covette E. H. Friedrich 1874–1876*), což u rakousko-uherského námořního důstojníka nepřekvapuje, ale česká edice má sa-

mostatnou pramennou a studijní hodnotu, neboť přináší mnohem více než samotný originál. Je to zásluha – kromě autorů průvodních studií japanologa Filipa Suchomela a historičky umění Marcely Suchomelové – především Jana Hanouska, který text připravil po paleografické stránce, a Tomáše Dimtera a Berndta Magara, kteří jej s pochopením pro dobové a geografické realie přeložili. Zásadní význam má zhruba 700 výkladových a bibliografických poznámek, do nichž editor a jeho spolupracovníci vložili mnohostranné znalosti historické, topografické a zvláště orientalistické.

Erwin Dubský, pocházející ze staročeského šlechtického rodu, strávil velkou část života v důstojnické službě v rakousko-uherském námořnictvu, nakonec v hodnosti fregatního kapitána. Byl to zkušený cestovatel, který od roku 1851 sloužil na válečných lodích, především ve Středomoří, a pro něhož se plavba kolem světa v letech 1874–1876 stala vrcholným zážitkem. Reprezentativní expedice s diplomatickým posláním měla zvýraznit velmocenské ambice Rakousko-Uherska, které daleko zaostávalo za západoevropskými maritimními mocnostmi; měla doprovázet a uvést do funkce rakousko-uherské diplomaty v Japonsku a Siamu, podpořit nava-zování obchodních kontaktů a zároveň umožnit přírodovědný (zejména astronomický) výzkum. Skutečnost, že tato plavba podnítila vzdělaného a zvědavého hraběte, který byl na korvetě prvním důstojníkem, k vytvoření literárního díla, nebyla ojedinělým jevem; podobně si počínal i velitel lodi (rovněž Moravan) Tobias von Oesterreicher, který o cestě vydal knihu *Aus dem fernen Osten und Westen* (1879), a druhý poručík, pozdější admirál Josef Lehnert, autor cestopisu *Um die Erde. Reiseskizzen von der Erdumsegelung mit S. M. Corvette „Erzherzog Friedrich“* (1878).

Výchozím a závěrečným bodem expedice se stal arzenál v istrijské Pule, kde byla hlavní základna rakousko-uherského válečného loďstva. Plavba Středomořím a Suezským průplavem pokračovala na Cejlon, do Singapuru a Bangkoku, přes přístavy na indonéských ostrovech, Filipínách, ve východní Číně a Japonsku, po přeplutí Pacifiku do San Francisca a chilského Valparaísa, po obeplutí Jižní Ameriky do uruguayského Montevidea, v závěrečné fázi pak přes Atlantský oceán z jihu na severní polokouli zpět do Evropy, směrem na Gibraltar, Palermo a Pulu.

Více než dvouletá plavba poskytla Erwinu Dubskému nepřehledné množství nových poznatků a příležitostí k pozorování zemí a obyvatel přímořských teritorií jižní a východní Asie a Severní a Jižní Ameriky. I když jeho záznamy nesou pečetí prostudované literatury, jejich podstatná část je založena na autopsii; Dubský zdůrazňuje, kde osobně byl, co si důkladně prohlédl nebo co jen letmo viděl, kterých událostí či setkání se zúčastnil. Objektivní popis se střídá s osobními zážitky, pocity a názory, což v úhrnu vytváří jedinečný ego-dokument.

Zájmy Erwina Dubského byly mimořádně široké. Začínaly u organizačních a technických stránek plavby a vojenského námořnictví, jež dokázal tento důstojník vysvětlit jasně a srozumitelně i pro nezasvěcené čtenáře, což dokládá, že vzpomínky nezaznamenával pouze pro sebe. Dalším těžištěm se stal popis navštívených či spatřených míst, krajiny a přírodních scénérií (se zřetelem na floru a faunu), přístavů, měst a jiných sídel, míst pozoruhodných historií, hospodářstvím, vojenstvím, technikou či dopravními možnostmi (pisatel si všímal nejen lodí, ale i železnice a povozů, jež sám použil nebo jen zahlédl na pevnině, dokonce koňské tramvaje či lanovky v San Franciscu). Jeho spontánní zájem o etnografii se projevil zřetelem ke způsobu života, odění, zvykům a každodennosti obyvatel navštívených zemí, jejich ubytování a stravování (včetně pěstování místních plodin a užívání drog), ke kultuře, slavnostem a hudebním produkcím. Neopomíjel ani přírodovědné určení expedice a zaznamenal klimatická a meteorologická pozorování.

Hrabě Dubský patřil ke společenské elitě a byl zván k setkáním na nejvyšší úrovni (mj. audience u japonského císaře, návštěva u indického maharádži či britského guvernérů v Hongkongu). Přesto vnímal pronikavé sociální rozdíly, srovnával koloniální rezidence a existenční možnosti domácího obyvatelstva, dokázal se kriticky vyjádřit k rozmařilému životu místních boháčů. Při sledování etnických skupin v Orientu zůstal ovšem Evropanem, přesvědčeným o výlučnosti evropské civilizace, a odrážel pohled Západu na mimoevropská etnika. Mnohé z těchto aspektů díla Erwina Dubského vystihuje zasvěcená úvodní studie Marcely Suchomelové, jež podává charakteristiku a částečný rozbor deníku, ale navíc jej uvádí do kontextu současných postkoloniálních studií. Pohled na dílo shrnuje v konstatování, že „cílem Dubského prezentace bylo objevování světa v jeho mikrokosmu u každého detailu, příběhu, pozorování či podle osobních srovnání, a to s neomezenou důvěrou romantizující vize o racionální podobě světa vytvořeného podle evropských standardů“ (s. 54).

K tomu však je třeba dodat, že vzdělání a rozhled, jimiž Dubský disponoval, mu umožňovaly nahlížet na svět i mimo předem stanovený rámec, což ho vedlo ke komparativnímu ocenění mimoevropských osobností a jevů. Ačkoli byl ve službách rakouského císaře, prokázal to mj. charakteristikou siamského panovníka, jehož pozoroval během přijetí v jeho paláci v Bangkoku: „Siamský král na nás udělal velmi dobrý dojem... Svým chováním a postojem by mohl sloužit jako vzor každému evropskému potentátovi“ (s. 259). Také při popisu audience u japonského císaře, ostatně oblečeného v husarské uniformě francouzského střihu, vyjádřil Dubský politování, že kromě podávání čaje a zákusků „byla celá audience oprostěna od veš-

kerých japonských mravů a zvyklostí, což ji zbavilo veškeré zajímavosti“ (s. 188). Zdá se, že postoj tohoto cestovatele nebyl tak jednoznačný; na jedné straně vše názíral z pozice evropské civilizace a ostatní civilizační okruhy s ní srovnával, ale na druhé straně nebyl nekritickým obdivovatelem všeho evropského a dokázal ocenit kulturní odlišnost a mnohotvárnost.

Jelikož výklad M. Suchomelové, stejně jako závěrečná studie F. Suchomela (Exotika ze sbírek Erwina Dubského) je nesen přednostním zájmem o orientalistiku, je třeba zdůraznit, že nemenší cenu mají také Dubského pozorování z Ameriky. Stačí upozornit na popis pobytu v Kalifornii v říjnu 1875. Středoevropan se tu setkal s bouřlivým hospodářským rozmachem, který se vymykal jeho dosavadním zkušenostem. „San Francisco je skrz naskrz obchodní město, jehož obyvatelé nemají v hlavě nic jiného než ustavičné zvyšování zisku a pramálo se starají o pozvednutí společných existenčních sounáležitostí“ (s. 330). Hrabě užasl nad množstvím tovarů, doků, skladišť a všemožných podniků, nad sofistikovanými tresory k úschově peněz v Safe Deposit Building a zvláště nad obrovským hotelem Palace, který si opakovaně prohlédl a potom jej podrobně popsal.

Přímo fascinován byl poznáváním materiálních zdrojů kalifornské zlaté horečky, neboť navštívil Virginia City, sfáral do jednoho ze zlatonosných a stříbrnosných dolů a seznámil se i s procesem amalgamace; zároveň pohledem člověka zvyklého na relativně zachovanou středoevropskou krajinu vyzoroval, že tu honba za bohatstvím zavinila odlesnění a zpusťování nemalé části pohoří Sierra Nevada. Úroveň americké kultury a tamní způsob života Dubského nenadchly, stejně jako vysoké ceny kvalitních i zcela nedostatečných služeb, zato však pochopil, jak velký význam má v americké společnosti propagace vlastního úspěchu: „Dělat reklamu je tady velká věc a je to velmi zapotřebí“ (s. 336). Konfrontace se Spojenými státy byla drsným upozorněním, že tu před očima pozorovatele vyrůstá kolos, jemuž Evropa ani se svou kulturní tradicí nedokáže konkurovat.

Jistá sebereflexe Středoevropana je patrná i na jiných místech. Dubský se upřímně vyjádřil ke stavu válečného loďstva, v němž sloužil. Nebyl spokojen s tím, že na cestu kolem světa je vysílána poměrně stará loď, navíc špatně připravená na tak náročnou plavbu. Ve svém komentáři narážel na byrokratickou těžkopádnost, prázdné sliby, jež přicházely z vrchního velení, nedomyšlenost logistiky a špatnou organizaci práce. Povzdechtem „v Rakousku je národním zlozvykem čekat na hodinu dvanáctou“ (s. 65) vyjádřil postoj k pověstné rakousko-uherské „Schlamperei“.

Pro poznání dějin námořního cestování a cestopisů by se nabízelo detailní srovnání knih tří autorů (Dubského, Lehnerta a Oesterreichera), kteří popsali

a zhodnotili expedici očima Středoevropanů, a to i v širším záběru se soudobou západoevropskou literaturou. I když byli všichni tři profesionálními námořníky, jejich vnitrozemský původ determinoval pohled nutně odlišný od osob z přímořských zemí; navíc reprezentovali mocnost, která se sice snažila – s mizivým úspěchem – uplatnit i v zámoří, ale která se přímo nepodílela na koloniální dělbě světa. Právě tato okolnost může mít význam pro diferencované pochopení úlohy Evropanů z hlediska postkoloniálních studií.

Mimořádně pozoruhodný ego-dokument není zdaleka jen dokumentárně zvládnutým a literárně zdařilým vyprávěním o jedné plavbě kolem světa. V nynější komentované podobě má význam pro řadu humanitních oborů od českých dějin přes geografii, etnologii, orientalistiku a amerikanistiku až po mezinárodní teritoriální studia. Hodnotu textu umocňují fotografie, které Erwin Dubský během cesty cílevědomě shromažďoval pro svou lysickou sbírku (je zachováno 506 snímků, z nichž nejcennější pocházejí z Číny a Japonska); snímků zčásti vytvořených v přirozeném prostředí, většinou však stylizovaných a vytvářených ke komerčním účelům, ale vždy evokujících specifické ovzduší různých kulturních oblastí. Zasluhou skupiny historiků, archivářů a orientalistů vznikla inspirativní edice, která osobitě slovem i obrazem vypovídá o stavu světa ve druhé polovině 19. století a do značné míry také o tom, jak se tento svět jevil těm nejzasvěcenějším soudobým pozorovatelům z českých zemí.

Jaroslav Pánek

Marie RYANTOVÁ (ed.)

Korespondence Josefa Kalouska s českými historiky, I–II

Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2019–2021, 427 + 702 s.,
ISBN 978-80-7422-677-9; ISBN 978-80-7422-792-9.

Nikdo nemůže proniknout do písemné pozůstalosti zkoumané osobnosti tak důkladně jako historik, který ji celou uspořádá. Donedávna poněkud opomíjený badatel¹ o dějinách státního práva a o postavení venkovského lidu v raném novověku Josef Kalousek (1838–1915), který zanechal pozůstalost vsutku impozantní,² se

1 Donedávna zůstávala hlavním zdrojem poučení o tomto historikovi sto let stará, přesto stále ceněná biografie: Otakar JOSEK, *Život a dílo Josefa Kalouska*, Praha 1922.

2 Z ní vychází také edice Martin KLEČACKÝ – Pavel FABINI – Luboš VELEK (eds.), *Deníky Josefa Kalouska, I–II*, Praha 2016–2020; srov. stručnou, ale výstižnou recenzi Pavla CIBULKY, ČČH 115, 2017, s. 1178–1180.